

Azərbaycan tarixinin tədrisində fəal təlim texnologiyalarından istifadənin əsas mahiyyəti və metodları**Zəminə Kazım qızı Hüseynova***Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı***E-mail:** zeminehs@icloud.com**Rəyçilər:** tarix. ü.f.d., dos. Q. Bəşirov,
ped.ü.f.d., dos. D. Musayev**Açar sözlər:** metodlar, tarix, texnologiya, fəal, təlim**Ключевые слова:** методы, история, технологии, активный, обучение**Key words:** methods, history, technology, active, training

Dövrümüzdə tarixin öyrənilməsinin yeni forma və metodlarının axtarışı təkcə tarixi hadisə deyil, həm də zəruri bir prosesdir. Təhsilin humanistləşdirilməsi kontekstində təlim davamlı dəyişən dünyada yaşamağa və fəaliyyət göstərməyə qadir olan güclü şəxsiyyətin formalaşmasına yönəldilməlidir.

Yeni interaktiv metodlar hadisələr arasında əlaqəni anlamağa, təhlil etməyə, rəy bildirməyə, mübahisə etməyi bacarmağa və dözümlü şəkildə mübahisə yürütməyə imkan verir. Tədrisə yeni yanaşma yeni bilik və bacarıqların mənimsənilməsi paradigmasına deyil, insanın həyatın subyekt kimi formalaşmasını təmin edən inkişaf paradigmasına əsaslanmalıdır (2, s 38).

Bu mövzunun aktuallığı fəal təlim texnologiyalarının pedaqoji əhəmiyyəti ilə yanaşı, tarix və ictimai elmlərin hərtərəfli öyrənilməsi və tətbiqi zərurətindən irəli gəlir.

Müasir təhsil müəssisələri əsas vəzifələrini müəyyən edərək, zəruri bilik, bacarıq və keyfiyyətlər toplusunu üstün tutaraq, əldə edilmiş bilikləri müstəqil həyat şəraitində yeni situasiyalarda tətbiq etmək bacarığını, habelə düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün yeni təlim texnologiyalarından istifadə edir. Qarşıya qoyulan vəzifələri həll etmək üçün tədris prosesinin səmərəli təşkili formaları, yeni pedaqoji texnologiyalar, fəal təlim metodları tələb olunur, çünki ənənəvi reproduktiv təhsil şagirdi passiv iştiraka cəlb edir və nəzərdə tutulan məqsədlərə nail olmağa imkan vermirdi.

Fəal təlim metodları təlim prosesini aktivləşdirməyə imkan verən, şagirdi burada yaradıcı iştiraka həvəsləndirən üsullardır. Fəal təlim metodlarının vəzifəsi şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini və qabiliyyətlərini müəyyən etmək əsasında onun şəxsiyyət kimi formalaşmasını və özünü inkişafını təmin etməkdir. Müəllimin əsas fəaliyyəti şagirdləri inkişaf etdirmək, tərbiyə etmək və tədris metod və üsullarının köməyi ilə yeni tədris texnologiyalarını həyata keçirməkdir.

Şagirdlərin sinifdə fəal idrak fəaliyyətinin təşkili üçün fəal təlim metodlarının optimal əlaqə və vəhdəti həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Bu metodların seçimi tədris materialının məzmununun təhlilini və dərslərin məqsədlərini müəyyən etməyi özündə cəmləşdirən alqoritmə uyğun olaraq həyata keçirilə bilər (1. s. 192).

Müasir pedaqoji texnologiyalar və şagirdlərin tədris materialını mənimsəməsinin effektivliyi baxımından passiv üsul ən səmərəsiz hesab olunur, lakin buna baxmayaraq, onun bəzi üstünlükləri də vardır. Bu, müəllim tərəfindən dərslə nisbətən asan hazırlıq və dərslərin məhdud vaxt çərçivəsində nisbətən böyük həcmdə tədris materialını təqdim etmək imkanındır.

İnteraktiv ("İnter" qarşılıqlıdır, "akt" hərəkət etməkdir) qarşılıqlı əlaqədə olmaq, söhbət rejimində olmaq, kimsə ilə dialoq deməkdir. Başqa sözlə desək, fəal metodlardan fərqli olaraq, interaktiv metodlar şagirdlərin təkcə müəllimlə deyil, həm də bir-biri ilə daha geniş qarşılıqlı əlaqəsinə və təlim prosesində şagird fəaliyyətinin üstünlük təşkil etməsinə yönəldilir (3, s. 19).

Fəal metod bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə formasıdır, müəllim və şagirdlərin dərslər zamanı bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu və buradakı tələbələr passiv dinləyici deyil, dərslər fəal iştirakçılardır. Əgər passiv dərslərdə müəllim dərslərin əsas idarəedicisi idisə, burada müəllimlə şagirdlər bərabərhüquqludurlar. Əgər passiv metod avtoritar qarşılıqlı fəaliyyət tərzini nəzərdə tutursa, fəal tədris metodları demokratik yanaşmanı təklif edir.

Fəal təlim metodlarından istifadə aşağıdakı hallarda daha məhsuldar olur:

— hər bir şagirdin yeni materialın mənimsənilməsi prosesinin başlanğıcında problemlərin həllinə cəlb edilməsi şərti ilə həyata keçirilir;

— müəllim və şagird arasında fəal əməkdaşlıq təşkil edilir.

Fəal təlim metodlarından səmərəli istifadə müəllim və şagird arasında fəal əməkdaşlıq tələb edir. Müəllimlə şagirdlər arasında mövcud olan münasibət şagirdin təlim fəaliyyətinə təsir göstərir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün resurslardan biri də şagirdin təhsil subyekti mövqeyinə gətirilməsidir (4, s. 86). Başqa sözlə, şagird öz inkişafı üzərində mənalı şəkildə işləməyə başlasa, səhvlərini müstəqil tapmağa və aradan qaldırmağa çalışsa, öyrənmənin effektivliyi nəzərə cərpacaq dərəcədə artacaqdır. Bunun üçün o, öz səhvlərini gələcəkdə etməmək üçün araşdırmağı, öz fəaliyyətini təhlil etməyi və onları düzəltmək və təkrar istehsal etmək üçün nailiyyətlərini analiz etməyi öyrənməlidir.

Fəal və interaktiv metodlar arasında bir çoxu bərabər işarə qoyur, lakin ümumiliyə baxmayaraq, onların fərqli xüsusiyyətləri də var. İnteraktiv metodları fəal metodların ən müasir forması kimi görmək olar. Fəal təlim metodları şagirdin fəaliyyətinin məhsuldar, yaradıcı və kəşfiyyət xarakterli olduğu tədris üsullarıdır. Fəal təlim metodlarına didaktik oyunlar, halların təhlili, problemin həlli, alqoritmlərin öyrənilməsi, beyin həmləsi, anlayışlarla kontekstdən kənar əməliyyatlar və s. daxildir (5, s. 68).

Eyni zamanda, fəal olan metodlar deyil, fəal olan təlimdir. Bu reproduktiv olmağı dayandırır və şagirdlərin öz təcrübə və bacarıqlarını inkişaf etdirmək və dəyişdirmək üçün ixtiyari fəaliyyətə stimulyar yaradır. Fəal tədris metodlarından istifadə edərkən şagirdin rolu dəyişir - itaətkar “yaddaş cihazı”ndan təhsil prosesinin fəal iştirakçısına çevrilir. Bu yeni rol və ona xas olan xüsusiyyətlər əslində müasir uğurlu insanın bütün zəruri bacarıq və keyfiyyətlərinə malik fəal şəxsiyyət formalaşdırmağa imkan verir (6, s. 79).

Rəqəmlərin və tarixlərin çoxluğu, nəhəng konseptual sistem, tarixi şəxsiyyətlər, döyüş meydanları, memarlıq abidələri, ən əsası isə şagirdlərin bu qədər geniş materialı yadda saxlamağın zəruriliyini və onun xronoloji qanunauyğunluğunu düzgün başa düşməməsi tarixə marağın azalmasına səbəb olur. Heç kimə sirr deyil ki, ənənəvi material təqdimatı ilə şagirdlər ümumi materialın az bir hissəsini öyrəndilər.

Bu ziddiyyətin həlli təhsilin intensivləşdirilməsi yolunda axtarılmalıdır, buna görə də bu gün fəal təlim metodları təhsil prosesinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilir, onlar təhsil prosesini aktivləşdirməyə kömək edir, şagirdləri yaradıcı şəkildə iştirak etməyə təşviq edir. Ayrı-ayrı fənnimizin müəllimləri dərslərdə fəal tədris metodlarından istifadə edirlər (7, s. 93).

Fərdin öyrənmə və mənimsəmə fəaliyyəti psixoloji, pedaqoji elmdə və təhsil praktikasında ən aktual problemlərdən biridir. Bu prosesin fəallığı, ardıcıl və sistemli xarakter daşması onun məntiqi, eləcə də insanın təkcə idrak fəaliyyətinin səviyyəsini deyil, həm də onun orijinallığını müəyyən edən təhsil motivasiyasının inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən edilir.

Fəal təlim metodları şagirdləri tədris materialının mənimsənilməsi prosesində fəal düşünməyə və müşahidə etməyə sövq edən üsullardır. Fəal təlim, əsasən müəllim tərəfindən hazır biliklərin təqdim edilməsinə, onların yadda saxlanmasına və bərpasına deyil, fəal təhsil prosesində şagirdlərin bilik və bacarıqları müstəqil mənimsənilməsinə yönəlmiş belə bir üsullar sistemindən istifadəni nəzərdə tutur (8, s. 54).

Fəal təlim metodlarının xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, onlar praktiki və əqli fəaliyyət üçün motivasiyaya əsaslanır, onsuz biliyin mənimsənilməsində irəliləyiş yoxdur.

Fəal metodların yaranması və inkişafı tarixin tədrisi qarşısında yeni vəzifələrin meydana çıxarması ilə əlaqədardır. Şagirdlərə təkcə bilik vermək deyil, həm də idrak, maraq və bacarıqlarının, yaradıcı təfəkkürün, müstəqil zehni bacarıq və bacarıqların formalaşması və inkişafını təmin etmək zəruridir (9, s. 77).

Yeni vəzifələrin yaranması informasiyanın sürətli inkişafı ilə bağlıdır. Əgər əvvəllər məktəbdə əldə edilmiş biliklər insana uzun müddət, bəzən bütün fəaliyyəti və həyatı boyu xidmət edə bilirdisə, informasiya dövründə onlar daim yenilənməlidirlər ki, bu da əsasən fərdi şəkildə əldə edilə bilər.

Problemlə təlim şagirdlərin tarix fənninin tədrisi zamanı idrak prosesinin axtarış, tədqiqat fəaliyyətinə yanaşdığı formadır. Problemlə təlimin uğuru müəllim və şagirdlərin birgə səyi ilə təmin edilir. Müəllimin əsas vəzifəsi məlumat ötürməkdən çox, şagirdləri tarixi biliklərin inkişafındakı obyektiv ziddiyyətlər və onların həlli yolları ilə tanış etməkdir.

Bu təlimin məntiqi informasiya xarakterli təlimin məntiqindən əsaslı şəkildə fərqlənir. Əgər informativ təlimdə məzmun ancaq əzbərləməyə tabe olan məlum tarixi material kimi təqdim edilsə, problemlə təlimdə yeni tarixi biliklər şagirdlərə naməlum kimi təqdim olunur. Şagirdlərin funksiyası sadəcə tarixi məlumatı emal etmək deyil, onlara məlum olmayan biliklərin maraq dairəsinə düşmək və fəal iştirak etməkdir.

Problemlə təlimdə şagirdlərin təfəkkürünü "açmağın" əsas didaktik metodu idrak tapşırığı formasına malik problem situasiyasının yaradılması, belə bir şəraitdə bəzi ziddiyyətlərin aradan qaldırılması və obyektivləşdirən sualla (suallarla) bitməkdən ibarətdir. Bilinməyən, ziddiyyəti həll edən sualın cavabıdır. Müasir təhsilin məqsədi şagirdin bir fərd kimi şəxsiyyətinin inkişafı, onun yaradıcılıq qabiliyyətlərinin aşkarlanması, fiziki və psixi sağlamlığının qorunmasıdır.

Məqalənin aktuallığı. Ümumtəhsil proqramlarında Azərbaycan tarixi fənninin tədrisi müstəqillik dönməsində prioritet istiqamətlərdən birinə çevrilməkdədir. Onun müasir tələblər, interaktiv metodlar əsasında tədrisi fənnin fəal təlim texnologiyalarından bilavasitə istifadə olunmaqla gerçəkləşməsi əsas hədəf kimi seçilir.

Məqalənin elmi yeniliyi. İnteraktiv metodlardan istifadənin elmi-pedaqoji əsasları, xüsusi olaraq Azərbaycan tarixi fənlərində onun müstəsna mövqə qazanması fəal təlim texnologiyalarından istifadə yolu ilə təhsil prosesinə gətirilmə imkanları nəzəri baxımdan əsaslandırılır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Problemin nəzəri cəhətdən əsaslandırılması onun praktikaya, təlim prosesinə tətbiqini də gündəmə gətirir. Gəlinən nəticələr Azərbaycan tarixi fənni ilə bərabər, fənlərarası inteqrasiya üçün də əhəmiyyətli rol oynaya bilmək imkanları nəzərdən keçirilir.

Ədəbiyyat

1. Əmirov M.M. Tam orta məktəbdə tarixin fəal/interaktiv təlimi metodikası. Bakı, 2011. 707 s.
2. Богин, В.Г. Новые технологии: возможности и результаты/ В.Г. Богин, -М.: Педагогика, 2002, 43 с.
3. Вяземский, Е.Е. Теория и методика преподавания истории/ Е.Е.Вяземский, -М.: Владос, 2003. 384 с.
4. Кашлев, С.С. Современные технологии педагогического процесса / С.С. Кашлев. - Минск.: Университетское, 2000. 178 с.
5. Кашлев, С.С., Технология интерактивного обучения / С.С.Кашлев. – Минск.: Белорусский верасень, 2005, 195 с.

6. Короткова, М. В. Методика проведение игр и дискуссий на уроке истории / Москва: В.Короткова, - М.: Владос-Пресс, 2001, 172 с.
7. Кукушина, В.С. Педагогические технологии / В.С. Кукушина, - Ростов на Дону: Март, 2002, 104 с.
8. Смирнова, С.А. Педагогика, педагогические теории, системы, технологии / С.А. Смирнова, - М.: Академия, 1999. 317 с.
9. Хуторской, А.В. Практикум по дидактике и современным методам обучения/ А.В. Хуторской,- СПб.: Питер, 2004, 541 с.

З.К. Гусейнова

Суть использования активных образовательных технологий в преподавании истории Азербайджана

Резюме

Основной целью исследования является изучение использования технологий активного обучения в преподавании истории Азербайджана. Исследовательская работа выполнена на основе таких методов исследования, как сравнительный анализ, системный подход и логическое обобщение.

В исследовании были систематизированы и всесторонне исследованы принципы использования технологий активного обучения в преподавании истории Азербайджана. Также в исследовании проанализировано современное состояние использования технологий активного обучения.

В исследовании были проанализированы особенности оценки технологий активного обучения в преподавании истории Азербайджана, определены преимущества применения этой системы и определена ее высокая перспективность.

Z.K. Huseynova

The essence of using active educational technologies in teaching the history of Azerbaijan

Summary

The main goal of the research is to study the use of active learning technologies in teaching the history of Azerbaijan. The research work was performed on the basis of research methods such as comparative analysis, systematic approach and logical generalization.

In the study, the principles of using active learning technologies in the teaching of Azerbaijani history were systematized and comprehensively investigated. Also, the current state of using active learning technologies was analyzed in the study.

In the study, the specific features of the evaluation of active learning technologies in the teaching of Azerbaijani history were analyzed, and the benefits of the application of this system were determined and the use of this system was determined to be highly promising.

Redaksiyaya daxil olub: 17.03.2023